

ОСВІТА ЯК ОСНОВА ДУХОВНОЇ БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА

Рассматриваются проблемы, связанные с поиском новой парадигмы подготовки человека к жизни, которая бы обеспечила не только адаптивное отношение человека к действительности, но и развитие самой действительности. Центром этой парадигмы является образование, которое развивается как ответ на вызовы цивилизации и одновременно как ответ на потребности человека найти свое место и возможности самореализации в новом глобальном пространстве.

Ключевые слова: образование, духовная безопасность, реформы образования, воспитание, гуманитарные ценности.

З початком XXI століття освіта постала перед низкою історичних викликів, а саме: необхідність забезпечити високу функціональність людини в умовах, коли зміна ідей, знань і технологій відбувається набагато швидше, ніж зміна покоління людей. Також слід віднайти раціональні схеми співвідношень між лавиноподібним розвитком знань, високих технологій і людською здатністю їх творчо засвоїти.

Акцентуючи увагу на духовній безпеці, ми виходимо з того, що вона дозволяє суспільству і його культурним цінностям зберігати життєво важливі параметри в рамках норми, що історично склалася. Порушення цієї норми - дорога до національної катастрофи, розпаду суспільства як цілісної системи. Небезпека духовної кризи частенько посилюється його невидимістю і певною віддаленістю його наслідків.

Який же головний чинник обумовлює проблему духовної безпеки?

Думається, що за останні два десятиліття деформувалася багатовікова система освіти, серцевиною якої було виховання (родинне і державне). Невипадково Аристотель в трактаті «Політика» писав: «Навряд чи хто-небудь сумніватиметься в тому, що законодавець повинен віднести з винятковою увагою до виховання молоді, оскільки в тих державах, де цього немає, і самий державний лад терпить збиток. Адже виховання повинне відповідати кожному державному ладу... [2, с. 628]».

Крім того, все помітніше стає боротьба за духовний вплив і розподіл світового простору. Стратегічне геополітичне завдання світових лідерів щодо країн, що розвиваються, - зробити їх собі подібними, соціально-економічно і культурно. Геополітичного впливу (у тому числі у сфері освіти) не уникала і Україна. Педагогічна ж практика свідчить, що копіювати сучасні зарубіжні зразки науки і вищої освіти - це свідомо прирікати себе на труднощі. В Україні своя історія освіти, свої традиції і новації. І в світлі ідей синергетики ми можемо стверджувати, що система освіти розвивається лише тоді, коли є відкритою системою. Відкриті системи несуть декілька можливих напрямів розвитку. І нам бачиться, що гуманітарна освіта, детермінована історією української держави, українською філософією, літературою і мовою, є головною умовою духовної безпеки, заставою «величі народу і незалежності державного буття» [3]. Ми солідарні з академіком А.С. Запесоцьким в тому, що «копіювання західних моделей освіти, орієнтованих на розвиток людської суб'єктивності або на передачу максимального обсягу знань і освоєння технологій, неминуче спричиняє за собою кризу соціально-культурної самоідентичності, бо інструментальна природа цих моделей робить незначимою духовно-етичну складову освітнього процесу, змінюючи тим самим справжню суть даного соціального інституту [4, с. 6]. В кращому разі така спрямованість в освіті орієнтує на формування добротного ремісника (homo faber). Тому найважливішим державним завданням в області освіти є розробка такої гуманітарної моделі, яка б стала ефективним інструментом геополітики і чинником забезпечення духовної безпеки України.

Нам здається, що з безлічі погроз, які оточують людину, найбільшу з них несе вона сама. Це виражається в його неорганізованості, безвідповідальності, терпимості до негативних соціальних явищ, стихійності тощо, що так чи інакше пов'язане з системою виховання.

Освіта затверджує національну ідею, сприяє розвитку культури українського народу. Національне виховання є одним з головних пріоритетів і органічним компонентом розвитку освіти. В основу національного виховання повинні бути встановлені принципи гуманізму, демократизму, культурної відповідності, спадкоємності і спадковості поколінь, толерантності.

Добре відомий вислів: «Скажи, хто твій друг, і я скажу, хто ти». Побудуємо аналогію: «Якщо ви хочете зрозуміти, хто перед вами, дозвольте йому говорити». І це природно. Бо в мові людини закладена культура його носія. Російський поет і державний діяч П.А. Вяземський у вірші «Англіїці» відмітив: «Мова є сповідь народу». Якщо ми розуміємо слово «філософія» як «любов до мудрості», то і слово «філологія» - це «любов до слова». А людина, на нашу думку, в своїй основі є філософ і філолог. Філософія допомагає йому шукати істину в бутті, а філологія - в написаному, сказаному. Філологія виступає різновидом філософської антропології - вчення про людину, його суть і призначення. І якщо суспільство нехтує словесною суттю кожної людини, то тим самим створюється загроза його існуванню. Ось чому такі важливі гуманітарні знання, оскільки гуманітарність лежить в основі минулого, сьогодення і майбутнього людей, а їх етичний світ визначається відношенням до слова.

Той, хто погано говорить, не може виразити свою думку словом, а хто не «чує» того, що говорить і не розуміє його, частенько викликає тривогу, подив, жаль, підозріння... Погане відношення до слова ображає гідність не лише самої людини, але і народу, вітчизни. Воно деформує свідомість людини, впливає на його фізичне і психічне здоров'я. В той же час, зазіхаючи на свободу слова, ми тим самим обмежуємо свободу людини, зменшуємо безпеку держави, втрачаємо національність... «Нетвердість» же в слові, викликана нерозвиненою гуманітарною свідомістю, сприяє пониженню типу особи, втрати нею інтелектуальних і етичних навиків, вироблених багатьма поколіннями.

Немає сумніву в тому, що людина «живе» в мові. Все різноманіття світу дивним способом уміщається в мовних конструкціях, формуючи світобачення. І коли ми говоримо, що розуміємо те, що оточує, то це означає його опис у відповідних поняттях. Вчорашні школярі, що тим часом прийшли у вуз, не володіють понятійним апаратом, не знають законів природних наук і правил граматики.

В чому причина подібного (майже масового серед сучасної молоді) явища?

Можливо, в «лінощах розуму». І від цього свого часу нас застерігав київський князь В. Мономах в своїй педагогічній повісті «Повчання». Звертаючи увагу молодих людей на розвиток ініціативи і самостійності, він повчав: «Частіше перечитуйте: і мені не

буде соромно, і вам буде добре»; «Що умієте хорошого, то не забувайте, а чого не умієте, тому вчитеся» [1, с. 167]. Тема «лінощі розуму» прозвучала і в статті І. Канта «Що таке освіта?» Він виділив два поняття: «освіта» і «неповноліття». Освіту він визначав як вихід людини із стану свого неповноліття, в якому він знаходиться із власної вини, а неповноліття - як нездатність користуватися своїм розумом без керівництва з боку когось іншого (опікуна). Головними ж причинами стану неповноліття «із власної вини» він рахував лінощі і боязкість [5, с. 27]. «Мені немає потреби мислити, - писав він, - якщо я в змозі платити; і цією нудною справою займаються замість мене інші [5, с. 27]». Більш ніж очевидно, що ми маємо помилкове розуміння свободи і відповідальності. Але така позиція багатьох сучасних людей. І щоб змінити це, скажімо, у сфері освіти, необхідно зробити переоцінку знання, стосунки до нього, прославити роль знання, значущість його носія і творця. Вихід із стану необізнаності сам І. Кант пов'язував з «опікунами»: «Знайдуться самостійно мислячі, які розповсюдять довкола дух розумної оцінки власної гідності і покликання кожної людини мислити самостійно [5, с. 27]».

У роботі «Антропологія з прагматичної точки зору» І. Кант сформулював правила грамотного мислення. Необхідно мислити: а) самому; б) завжди у згоді з самим собою; в) так, щоб бути здатним дивитися на мислиме очима іншого. Йому ж належать думки: «Людина є щось більше, ніж машина»; «Освіта - це мужність користуватися власним розумом» тощо.

«Лінощі розуму» стають головною небезпекою нашого часу у зв'язку з відходом від гуманізму і зміною аксіологічних орієнтирів, особливо під впливом різних квазінаукових учень. Ваговитий внесок до дегуманізації суспільства вносять ЗМІ, формуючи у дітей і підлітків агресивний, збочений образ світу.

Чи можемо ми сьогодні говорити, що така загроза минула? Питання зовсім не це риторичне. Однією з драматичних проблем сьогодення є певне протистояння природничо-наукової і гуманітарної культур. Можливо, англійський письменник Ч. Сноу був першим, хто звернув увагу світової спільноти на цю проблему. У його лекції «Дві культури і наукова революція» прозвучали твердження про те, що в ХХ ст. відбувається розрив, що прискорюється, між двома культурами, що традиційно склалися, - природничо-науковою і гуманітарною. А це може привести до загибелі цивілізації, якщо не прийняти термінових заходів щодо зближенню «двох культур». Проблема, позначена півстоліттям назад, залишається і сьогодні актуальною.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антология педагогической мысли Древней Руси и Русского государства XIV-XVII вв. - М., 1985.
2. Аристотель. Сочинения: В 4 т. - М., 1984. - Т. 4.
3. Борулава М.Н. *Нация в опасности // Педагогика. - 2009. - № 5.*
4. Запесоцкий А.С. *Гуманитарное образование и проблемы духовной безопасности // Педагогика. - 2002. - № 2.*
5. Кант И. *Собрание сочинений: В 6 т. - М., 1966. - Т. 6.*

УДК 373. 5. 015. 3: 17. 022. 1: 785

Проворова Є.М.

ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У ПОЗАШКІЛЬНОМУ ЕСТРАДНОМУ КОЛЕКТИВІ

Создание позитивной воспитательной среды, в которой бы дети подросткового возраста имели возможность развития собственных творческих способностей и творческих возможностей через восприятие современной эстрадной музыки лежит в основе организации системы внешкольного образования. Работа данного вида и определенного направления имеет большое значение для формирования личности с учетом интересов, приоритетов и ценностных ориентаций молодого поколения.

Суттєвий потенціал для створення позитивного виховного середовища, в якому б діти підліткового віку мали можливість розвивати музичні здібності та творчі можливості засобами сучасної естрадної музики мають заклади позашкільної освіти. У наш час, час зміни освітніх пріоритетів, особливо істотно зростає соціальна значущість позашкільних навчальних закладів, робота яких має будуватися насамперед з урахуванням інтересів, потреб і ціннісних орієнтацій дітей та молоді. Вчені-педагоги Т.Антоненко, В.Бутенко, С.Карпенчук, В.Оржеховська, І.Підласий, І.Харламов та інші зазначають, що педагогічна робота з учнями середнього шкільного віку – найважливіша й найскладніша з сьогоденних виховних задач. Для цього педагогам необхідно глибоко осмислити особливості розвитку і поведінки сучасного підлітка, вміти поставити себе на його місце в умовах навчально-виховного процесу і реального життя. Тільки так можна перебороти деяку відчуженість підлітків від учителів, школи, батьків, суспільства [1, 2, 3].

У педагогіці підлітковий вік найчастіше визначають як середній шкільний, перехідний від дитинства до юності. Він збігається з навчанням в основній школі (5-9 класи) [2, с.101]. Належить звернути увагу, що у підлітковому віці зростає соціальна активність школяра, що спрямована на засвоєння суспільних та культурних взірців і цінностей. Головним у формуванні особистості підлітка вбачається розвиток його аксіологічно-мотиваційної та моральної сфер. Представники психологічної науки (Л.Божович, Л.Благодзьожина, М.Неймарк, Є.Савонько) розглядають ціннісні орієнтації підростаючої особи в аспекті домінуючих мотивів поведінки [4]. А Є.Савонько зазначає, що при виникненні конфлікту між вимогами і прагненнями до бажаної оцінки – переважним мотивом поведінки виявляється самооцінка. Це пов'язано з прагненням підлітків до незалежності й самостійності суджень і дій [4, с.81-111].

Таким чином, дієвими чинниками психічного розвитку школяра є подолання протиріч між породжуваними у цьому віці новими потребами й можливостями їх задоволення. Протиріччя виникають між вимогами до підлітка з боку сім'ї, дорослих, шкільного колективу, референтних груп, вуличних компаній і власними установками та поведінкою підлітка.

Підлітковий вік характеризується висуненням на перший план пошуку змісту життя, самостійного визначення морально-естетичних ідеалів. Проте, не можна розвиток підлітка розглядати поза різноманітних колективних видів діяльності: навчальної, трудової, суспільно-організаційної, художньої, спортивної тощо. На нашу ж думку, саме ці види діяльності набувають найбільшого значення у розвитку учнів цього віку. Адже у підлітків виникає підвищена увага до своїх успіхів і досягнень у процесі саме такої діяльності, яка отримує ту чи іншу суспільну оцінку. Сучасні підлітки мають різноманітні музичні смаки, деякі з них розбираються у музичних стилях сучасної розважальної музики, але в більшості своїй вони не мають конкретного уявлення щодо естрадних